

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

Розглянуто систему управління витратами. Досліджено поняття сутності управління витратами. Дано характеристики меті та завданням управління витратами підприємства. Досліджено принципи управління витратами. Проведено аналіз класифікації основних чинників витрат. Розмежовано поняття «система», «механізм» та «форми» витрат підприємства.

Ключові слова

Управління витратами підприємства, сутність управління, система управління, механізм управління, завдання управління, принципи управління, елементи управління, організація управління, концепція управління.

Ефективність функціонування підприємства багато в чому залежить від економічно-грамотного використання усіх видів ресурсів, що обумовлює необхідність поступового переходу до єдиної системи управління витратами (СУВ). Перевагами впровадження такої системи є: забезпечення виробництва конкурентоспроможної продукції за рахунок більш низьких витрат та цін; наявність якісної та достовірної інформації про собівартість окремих видів продукції та їх позиції на ринку в порівнянні з продукцією інших виробників; можливість використання гнучкого ціноутворення; надання об'єктивних даних для упорядкування бюджету підприємства; можливість оцінки діяльності кожного підрозділу підприємства з фінансової точки зору; прийняття ефективних та обґрунтованих управлінських рішень.

Сучасні умови господарювання вимагають розробки та впровадження адекватних систем і управління виробництвом мотиваційних механізмів, які б спонукали всіх учасників виробничих процесів до досягнення успіху і процвітання підприємств у ринковому середовищі. Основними показниками та критеріями

успішності роботи підприємницьких структур є наявність прибутків, зростання обсягів виробництва, забезпечення конкурентоздатності продукції. Витрати виробництва є внутрішнім фактором досягнення успіху функціонування підприємства в ринковому середовищі. Від величини виробництва залежить рівень ефективності господарювання будь-якої виробничо-господарської структури. Тому питанням зниження витрат виробництва в практиці господарювання підприємств надається велика увага.

В останні роки вивченню змісту та особливостей формування системи управління витратами підприємств приділили особливу увагу В. Панасюк, А. Череп, Г. Партин та ін., які у своїх працях намагаються їх теоретично обґрунтувати та чітко структурувати. Однак у їх розробках при належному функціональному підході недостатньо з'ясовано концептуальну та організаційну компоненту управління витратами. У ринковій економіці управління витратами повинно означати створення єдиної, раціональної, чітко та безперервно функціонуючої системи управління витратами підприємницьких

структур з певними цільовими установками та взаємопов'язаними елементами.

Метою нашого дослідження є визначення концептуальних положень управління витратами підприємницьких структур на сучасному етапі економічного розвитку.

На нашу думку, система управління витратами ділових структур повинна мати три основні елементи: концепцію управління, механізм управління та організацію управління (рис. 1).

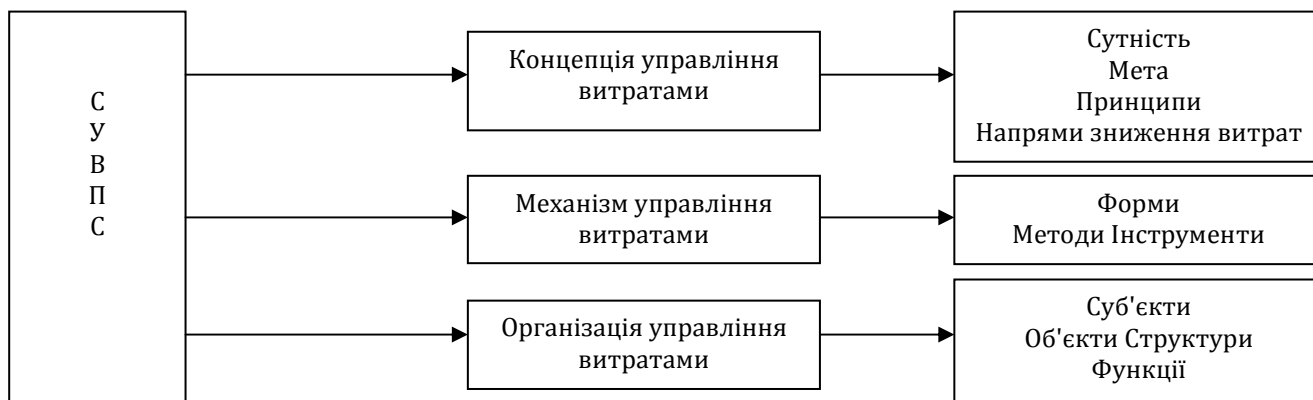

Рис. 1. Система управління витратами підприємницьких структур (СУВПС) та її елементи

Розглянемо, передусім, сучасне розуміння концепції системи в контексті нашого предмета дослідження.

Концепційні основи управління витратами – це визначальне положення, на яких базується теорія управління витратами. На основі аналізу фахової літератури доцільно виділити такі головні види концепцій витратоутворення: концепція витратоутворювальних факторів; концепція доданої вартості; концепція ланцюжка цінностей; концепція альтернативних витрат; концепція трансакційних витрат; концепція ABC (activity-based costing); концепція логістичних витрат; концепція стратегічного позиціонування.

Розуміння сутності поняття «управління витратами» є визначальним для розуміння розробки управління витратами. Передусім тому, що, по-перше, управління витратами є вагомим складником загальної системи виробничого менеджменту; по-друге, поняття «управління витратами» є ключовим у даному дослідженні; по-третє, управління витратами є продуктивним інструментом досягнення підприємницькою структурою необхідного економічного і фінансового результату; по-четверте, «механізм господарювання підприємства визначається ступенем керованості витратами» [3, с. 8]; по-п'яте, підприємству в умовах спаду виробництва, або депресії, або зростання рівня інфляції покращити свій стан і вижити можна тільки за допомогою продуманого управління витратами; по-шосте, управління витратами дозволяє допомогтися зростання економічної ефективності, конкурентоспроможності та прибутковості, а також зниження собівартості і цін, розширення можливостей для проведення виробничої реструктуризації.

Управління витратами – це втручання держави

або корпоративних структур у процес формування витрат для досягнення визначеної мети.

Аналіз показав, що напрямок впливу на витрати залежить від часу впливу. У короткостроковому періоді часу робиться наголос на зниження собівартості; у середньостроковому часі – на мотивацію праці менеджерів; у довгостроковому періоді – на підвищення продуктивності праці шляхом збільшення інвестицій. Важливо акцентувати, що за ознакою ставлення до витрат усі підприємства можна поділити на три групи: підприємства, яких рівень витрат зовсім не турбує, їх цікавить тільки висока ціна; підприємства, яких цікавить передусім обсяг продаж; підприємства, яких цікавить найперше зниження витрат.

Мета управління витратами підприємства полягає у досягненні ефективного функціонування підприємства на засадах раціонального використання ресурсів, розширеного відтворення та економічного зростання.

Як стверджує В. Панасюк, «витрати виробництва є внутрішнім фактором досягнення успіху функціонування підприємств у ринковому середовищі. Від величини витрат виробництва залежить рівень ефективності господарювання будь-якої виробничо-господарської структури, а, в першу чергу, і повною мірою – підприємницьких організацій» [2, с. 82].

На думку І. Є. Давидовича, «процес управління витратами має на меті виявити, як саме сформувався собівартість, які чинники мали на неї позитивний, а які – негативний вплив. Це, по-перше, а по-друге, процес управління витратами має бути спрямований на прогнозування можливої величини витрат, максимально точно передбачення їх рівня та поточне оперативне втручання у діяльність підприємства у разі виявлення відхилень від

наперед визначеного бажаного стану» [3, с. 9-10].

На макроекономічному рівні управління витратами повинно зводитися до мінімізації питомих виробничих витрат і досягнення найвищої ефективності використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів у масштабах національної економіки. На мікроекономічному рівні мета управління витратами має полягати в оптимізації виробничих витрат і забезпеченні максимального прибутку підприємства.

Для досягнення мети управління виробничими витратами підприємство повинно виконувати такі завдання:

- дослідження ролі управління витратами у підвищенні ефективності діяльності підприємницьких структур;
- визначення витрат за структурними підрозділами підприємства;
- аналіз витрат за функціями управління;
- обчислення витрат на одиницю продукту;
- розробку методів нормування, виміру та контролю витрат підприємства;
- розробку системи управління витратами підприємства;
- виявлення резервів і чинників зниження витрат на усіх стадіях виробничого процесу.

Вихідним моментом у побудові системи управління витратами підприємства є формування принципів управління. Принципи управління витратами – це сукупність правил, положень і норм, які спрямовані на оптимізацію витрат підприємства.

На нашу думку, до основних принципів управління витратами належать такі:

- принцип цілеспрямованості – полягає у визначеності цілей управління витратами залежно від їх видів;
- принцип послідовності – передбачає певний порядок і чіткість у проведенні аналізу витратоутворення на підприємстві;
- принцип динамічності – означає вчасну та чітку реакцію менеджерів на зміну параметрів витратоутворення у внутрішньому та зовнішньому середовищах підприємства;
- принцип розвитку конкурентних переваг – виявлення слабких і сильних сторін діяльності підприємницької структури та створення нових продуктів, які можуть успішно конкурувати на ринку;
- принцип єдності теорії і практики – полягає у тому, що методи, форми та інструменти мають бути науково обґрунтованими, а ухвалення рішення – логічними і конкретними;
- принцип системності – вимагає, щоб управління витратами розглядалося як система, яка має вхід, вихід, набір певних елементів, що перебувають у цілісній взаємодії;
- принцип поєднання матеріальних і моральних стимулів – передбачає розроблення системи заохочення працівників підприємства за

економії ресурсів та зниження виробничих витрат;

- принцип надійності – означає створення необхідних умов для безпечної і безперервної виробничої діяльності підприємства;
- принцип безперервності – означає організацію управління витратами на всіх стадіях життєвого циклу продукту;
- принцип поєднання зниження витрат з високою якістю продукції (робіт, послуг) – означає необхідність зниження витрат не лише без погіршення якості продукції, але й її покращення, не зважаючи на те, що висока якість продукції неодмінно веде до більших витрат;
- принцип мінімізації марнотратства – вимагає недопущення і зменшення безгосподарності, яка супроводжується необґрунтованими витратами і збитками на виробництві.

Водночас на макрорівні управління витратами здійснюється на основі таких принципів:

- ефективності – держава впливає на політику підприємств шляхом усунення негативних наслідків ринкової економіки, зокрема, монополії і недобросовісної конкуренції;
- справедливості – формування однакових і рівних умов для здійснення підприємствами виробничої та інвестиційної діяльності;
- стабільності – формування цілісного підходу до вирішення виробничих проблем підприємства;
- адекватності – досягнення розумного мінімального втручання державних органів у виробничу діяльність підприємств.

Зниження витрат на підприємствах має бути стратегічним напрямком їх розвитку. Водночас, конкретними та тактичними напрямками зниження витрат, за В. М. Панасюк, повинні бути: удосконалення обліку та контролю витрат виробництва; створення центрів витрат і зон відповідальності; створення групи аналітичних розрахунків та аналізу ефективності витрат; стимулювання працівників за зниження витрат виробництва; удосконалення системи виробничими витратами; прогнозування витрат відповідно до стратегії розвитку підприємства; планування витрат виробництва; регулювання витрат [4, с. 26].

Розробка повноцінної концепції управління витратами підприємства, а отже, побудова ефективної системи управління витратами потребує глибокого дослідження системи чинників витрат, які сприяють їх зменшенню або зростанню. Як правильно стверджує Г. Партин, «...на витрати підприємства впливає велика кількість чинників різноманітної природи спрямування, інтенсивності дії, зокрема: технологія виробництва й організація господарської діяльності, кваліфікація працівників, технічний стан обладнання, рівень продуктивності праці, вартість і якість матеріальних і енергетичних ресурсів, рівень

використання потужності підприємства, рівень податкового навантаження, налагодженість комунікаційних зв'язків на ринку, вартість фінансових ресурсів, якість логістики тощо» [5, с. 23].

При тому, для прогнозно-аналітичної оцінки витрат підприємства необхідна чітка класифікація основних або істотних чинників витрат (табл. 1).

Таблиця 1. Класифікація основних або істотних чинників витрат

Класифікаційна ознака	Види чинників
1. Місце появи	зовнішні – внутрішні
2. Джерела виникнення	суб'єктивні – об'єктивні
3. Тривалість дії	постійні – тимчасові – епізодичні
4. Характер появи	соціальні економічні – технічні -технологічні – фінансові – природні – правові - інформаційні
5. Можливість регулювання	регулятивні – нерегулятивні
6. Наслідок впливу	позитивні – негативні
7. Час появи	первинні – вторинні
8. Можливість реалізації	реальні – потенційні
9. Характер сподівання	планові – випадкові
10. Суттєвість впливу	основні – другорядні

Рис. 2. Основні чинники витрат підприємства та їх класифікаційна систематизація [5, с. 23-24; 6, с. 298]

Необхідно розмежувати поняття «система управління витратами» і «механізм управління витратами». Система – це цілісна сукупність елементів, механізм – це спосіб взаємодії елементів. Механізм, зазвичай, себе реалізує через відповідні форми та інструменти взаємодії елементів для досягнення мети. Система передбачає цілісну єдність елементів. Так І. Є. Давидович до елементів системи управління витратами включає тільки функції управління: регулювання, прогнозування, планування, нормування, облік, калькулювання, аналіз, контроль [3, с. 9].

А. В. Череп до елементів системи управління витратами зачисляє оргструктури, функції, методи, об'єкти і предмети управління [1, с. 28]. Наше бачення системи управління витратами є ширшим, як це видно з рисунку 1.

При цьому формування системи управління витратами передбачає виявлення необхідних елементів, які усі разом забезпечують досягнення встановленої цілі – зниження або оптимізацію витрат. Ми погоджуємося з І. Є. Давидовичем, що нині в Україні ефективна система управління витратами відсутня, хоча «всі елементи, необхідні для управління витратами, у нас є» [3, с. 11].

Формуванню такої системи заважають наступні перешкоди:

- відсутність стимулів зменшення витрат виробництва;
- недостатня увага до вивчення та запровадження зарубіжного досвіду управління витратами;
- відсутність комплексного та історичного підходів до формування системи управління витратами;
- наявність об'єктивних чинників зростання цін на базові виробничі ресурси: енергію, сировину, матеріали, землю, воду, чисте повітря, а також

зростання інфляції, податків і соціальних відрахувань тощо.

Форма – це «встановлений зразок чогось», «зовнішній вигляд», «зовнішні обриси», «спосіб існування чого-небудь» [7, с. 1004]. Форма як певний перелік елементів, що взаємодіють і утворюють цілісність, може бути системою. Хоча зрозуміло, що форма як нецілісна сукупність не може бути системою.

С. Панчишин наголошує на іншому розумінні системи, а саме як певного «способу організації елементів, явища чи процесу» [8, с.55].

Спосіб є елементом методу, який включає ще підхід і прийом [9, с 12].

Методи управління витратами доцільно поділити на державні і ринкові, адміністративні і економічні.

До державних інструментів впливу на витрати належать:

- пільгове оподаткування прибутків підприємств;
- надання пріоритетності у державному замовленні на продукцію;
- гарантії банкам при пільговому кредитуванню підприємств;
- надання державних довгострокових пільгових кредитів;
- організація державного контролю за ефективністю використання ресурсів;
- запровадження штрафних санкцій за порушення вимог щодо використання ресурсів;
- формування банку інформації про енерго- і ресурсощадні технології.

З погляду системного підходу важливо наголосити, що з практичного боку ефективність управління витратами визначається ефективністю найслабшої ланки системи.

Аналіз показав, що «вітчизняна практика

господарювання містить багатючий арсенал форм і методів впливу на витрати виробництва» [3, с. 11].

Отже, усі управлінські рішення щодо ефективного використання ресурсів та організації їхнього обороту тісно взаємозв'язані та прямо або опосередковано впливають на кінцеві результати фінансової діяльності підприємства.

Тому управління витратами повинно розглядатися як комплексна функціональна керуюча система, що забезпечує розробку взаємозалежних управлінських рішень, кожне з яких робить свій внесок у загальну результативність діяльності підприємства.

Проте навіть найбільш ефективні управлінські рішення в галузі використання ресурсів та

управління витратами не завжди можуть бути повторно використані на підприємстві.

Кожне підприємство прагне до розвитку, що потребує вкладення засобів у створення нових виробів, формування ринків збуту, створення відповідного технічного та кадрового потенціалу. Розвиток підприємства часто потребує великих капітальних вкладень в обладнання та інші елементи основного капіталу. При цьому важлива роль приділяється також й поточній діяльності. Адже діяльність будь-якого підприємства неможлива без здійснення витрат. А для того, щоб забезпечити високий рівень прибутковості, необхідно використовувати наявні ресурси, мінімізувати витрати.

Список літератури

1. Череп, А. В. *Управління витратами суб'єктів господарювання [Текст] : монографія / А. В. Череп. – Ч. 1. – 2-ге вид., стереотип. – Х. : ІНЖЕК, 2007. – 368 с.*
2. Панасюк, В. М. *Управління витратами виробництва [Текст] / В. М. Панасюк. – Тернопіль : Економічна думка, 1999. – 118с.*
3. Давидович, І. Є. *Управління витратами [Текст] : навчальний посібник / І. Є. Давидович. – К. : ЦУЛ, 2008. – 320с.*
4. Панасюк, В. М. *Витрати виробництва: управлінський аспект [Текст] / В. М. Панасюк. – Тернопіль : Астон, 2005. – 288 с.*
5. Партин, Г. О. *Управління витратами підприємства: концептуальні засади, методи та інструментарій [Текст] : монографія / Г. О. Партин. – К. : УБС НБУ, 2008. – 219 с.*
6. Череп, А. В. *Управління витратами суб'єктів господарювання [Текст] : монографія / А. В. Череп. – Ч. 2. – 2-вид. – Х. : ІНЖЕК, 2007. – 360 с.*
7. *Малый экономический словарь [Текст] / Под ред. А. Н. Азрилияна. – М. : Институт новой экономики, 2000. – 1088 с.*
8. Панчишин, С. М. *Макроекономічний аналіз товарної форми виробництва [Текст] / С. М. Панчишин. – Львів, ЛНУ, 2004. – 452с.*
9. Реверчук, С. К. *Грошово-банківські системи зарубіжних країн [Текст] : навчальний методичний посібник / С. К. Реверчук. – Львів : Тріада плюс, 2007. – 160 с.*
10. Карпунина, А. П. *Основы управленческого учета [Текст] / А. П. Карпунина. – К. : Финансы, 2008. – 524 с.*

РЕЗЮМЕ

Колисник Галина

Система управления расходами предпринимательских структур и ее элементы

Рассмотрена система управления расходами. Исследовано понятие сущности управления расходами. Дана характеристика цели и заданиям управления расходами предприятия. Исследовано принципы управления расходами. Проведен анализ классификации основных факторов расходов. Отделено понятия «система», «механизм» и «формы» расходов предприятия.

RESUME

Kolisnyk Galyna

System of management by charges of enterprise structures and its elements

System of management by charges is considered. Concept of essence of management charges is investigated. The purpose and tasks of management of enterprise charges are considered. Principles of management by charges is investigated. The analysis of classification of basic factors of charges is conducted. Concepts «system», «mechanism» and «forms» of charges of enterprise are determined.